

Divrej Tora

<http://twitter.com/DivrejTora>

divrejtora@gmail.com

Godina 9 27. švata 5776.
Broj 18 6. veljače 2016.

B''H

U ovom broju :

Rabbi Goldwasser	3
Učiti lopove	5
Kabala	6
Uvod u Zakon	9
Pravi prijatelj	11
Iz medija	20

Priprema i uređuje:
Vatroslav Ivanuša

 petak 5.2.2016. subota 6.2.2016.

Šabat Mišpatim

Jeruzalem	16:36	18:07
Zagreb	16:48	17:50
Rijeka	16:56	17:58
Split	16:52	17:53
Dubrovnik	16:47	17:49
Vinkovci	16:38	17:40
Sarajevo	16:43	17:45
Bihać	16:51	17:53
B. Luka	16:46	17:48
Beograd	16:33	17:35
Novi Sad	16:34	17:36
Subotica	16:33	17:35
Zrenjanin	16:32	17:34
Niš	16:30	17:32
Beč	16:41	17:43
Frankfurt	17:06	18:09
Edison, NJ	17:01	18:03

Paraša Mišpatim

(Šemot 21,1-24,18)

Nakon objavljenja na Sinaju, B-g donosi niz zakona koji će se odnositi na izraelski narod. Tu se nalaze i zakoni o slugama vezanim ugovorom; kazne za ubojstvo, otmicu, napad i krađu; građanski zakon o naknadi štete, pozajmici i odgovornosti "Četvorice čuvara"; pravila i propisi o pravosuđu i sudovima.

Tu su također i zakoni kojima se zabranjuje loše postupanje sa strancima; zakoni o poštivanju blagdana i o poljoprivrednim plodovima koje treba prinostiti u jeruzalemski sveti Hram; zabrana kuhanja mesa s mlijekom; *micva* molitve.

Sveukupno *paraša Mišpatim* sadrži 53 *micvot* – 23 zapovijedi i 30 zabrana.

B-g obećaje izraelskom narodu da će ih uvesti u Svetu zemlju i upozorava ih da ne krenu poganskim putem tamošnjih stanovnika.

Izraelski narod izjavljuje, "Činit ćemo i čut ćemo sve što nam B-g zapovijeda". Ostavivši Aharona i Hura da nadziru tabor Izraelaca, Moše se uspinje na Sinajsko brdo i ostaje tamo četrdeset dana i četrdeset noći kako bi od B-ga primio Toru. ■

Prevela Dolores Bettini

Rabbi dr. Abraham J. Twerski:

Rastimo svakoga dana

Mišpatim

Do sada nam je Tvoje suosjećanje bilo na pomoć i Tvoja nas dobrota nije ostavila, i zato, Bože, nemoj nas napustiti ni-

kada (*Sidur*).

Na sastanku liječenih alkoholičara, čovjek koji je već nekoliko godina bio trijezan, izjavio je: "Volio bih da vam mogu reći da mi otkako više ne pijem sve ide na ruku, ali nije tako. Moja supruga je nedavno podnijela zahtjev za razvod, ostao sam bez posla, zaplijenili su mi auto, i kuća mi je stavljena na prodaju. Ali sigu-

ran sam da me B-g nije proveo kroz tolike teškoće samo zato da bi me sada napustio."

Tada sam shvatio da, mada sam mnogo puta izgovorio na početku navedene riječi molitve, nisam shvaćao njen puni smisao. U trenucima velike tjeskobe i nevolje, možemo se naći zbunjeni, pa čak i izgubiti nadu. Kako bi bilo glupo od nas da pomislimo, nakon svega što je B-g učinio za nas da nas podrži, da će nas sada napustiti!

Možda problem proizlazi iz toga što ne shvaćamo da nas je B-g sve do sada podržavao. U *Amida*, mi iskajujemo svoju zahvalnost "za Tvoja

čuda koja su s nama svaki dan." Ipak, skloni smo mnoge stvari uzeti zdravo za gotovo, kao prirodne pojave, a ne B-žanska čuda, pa ne uočavamo B-žansku ruku zaštite i vodstva svakog dana našeg života. Prava vjera i svijest da B-g bdije nad nama, uvjerit će nas da baš kao što nas On nije napustio u prošlosti, a dokaz toga je to što smo još uvijek na životu, neće nas napustiti ni u budućnosti.

Danas ću nastojati shvatiti da me B-g čuvao u prošlosti, i kada se dogodi nešto što kod mene izazove strah, sigurnost ću naći u spoznaji da me B-g neće napustiti ni u budućnosti. ■

Sefer Hamicvot Hakacar

Zapovijedi koje se danas mogu poštivati

kako ih je sakupio Hafec Hajim

Negativne zapovijedi

63. Negativna je zapovijed ne prokleti/opsovati suca

kao što Pismo kaže, *Nećeš psovati B-ga. (Š¹ mot 22,27)* [što se tumači da znači suce]. Ako netko opsuje suca B-žanskim imenom ili zamjenom za B-žje ime, treba ga bičevati dva puta (zbog te zabrane, i zbog naloga da ne opsuješ svog bližnjeg, Židova [§45]).

Ovaj je redak u Bibliji isto tako i opomena i protiv huljenja na Vječnoga. Ako netko pohuli na Vječnoga zamjenom za B-žje ime, on krši zabranu. Ako netko pohuli na Vječnoga samim B-žanskim imenom, kazna za njega je izričito navedena: *A onoga koji opsuje ime Vječnoga, ima se kazniti smrću; čitava će ga zajednica kamenovati (Va-jikra 24,16)*. Tako se radi kada netko pohuli, pa čak i ako tada to povuče potrebno je reći nekoliko riječi. U današnje vrijeme, međutim, kada ne dosuđujemo smrtnu kaznu, on je izopćen iz zajednice, i držimo se podalje od njega.

Ovo je na snazi na svakom mjestu i u svakom trenutku, kako za muškarca tako i za ženu.

65 Negativna je zapovijed za suca da ne sasluša

dokaze jedne strane u sporu dok druga strana nije prisutna

jer Pismo kaže, *Nemojte uzimati lažne izjave (Š¹ mot 23,1)*. Od parničara (stranke u sporu) se isto tako traži da ne iznosi svoju izjavu sucu prije nego li dođe njegov kolega parničar; tekst čitamo, *lo thisa*, nećeš uzeti, kao da je pisano *lo thisa*, nećeš prouzročiti da se uzme."

U ovu zabranu ubraja se i pravilo da se ne prihvati i ne prenosi zlo ogovaranje, i da se ne da lažno svjedočanstvo.

Ovo je na snazi na svakom mjestu i u svakom trenutku, za suce i stranke u sporu, kako muške tako i ženske.

66. Negativna je zapovijed nemati sažaljenja prema siromašnom na suđenju

kao što Pismo kaže, *niti ćeš biti pristran prema siromahu u njegovoj parnici (Š¹ mot 23,3)*; a kaže još i, *nećeš se prikloniti siromahu (Va-jikra 19,15)*. [To znači] da sudac ne bi smio reći, „Ovo je ubog čovjek, i dužnost nam je da ga podupremo. Proglasit ću da je on u pravu, pa će se moći s lakoćom izdržavati."

Ovo je na snazi na svakom mjestu i u svakom trenutku. ■

Rabbi Dovid Goldwasser: Rehabilitacija

„A ovo su propisi koje ćeš pred njih staviti. Ako kupiš židovskog roba ...“ (Šemot 21,1-2).

Raši napominje da uvijek kada *pasuk* koristi riječ „ovo“ (to), znači da ono što slijedi, čini nevažnim nešto što je spomenuto ranije. Kad *pasuk* koristi riječi „a ovo,“ kao što je ovdje slučaj, namjera je nešto uključiti, tj. baš kao što su ranije spomenute *micvot* sa Sinaja, tako su i ove.

U vrijeme *Matan Tora*, židovski narod je bio na vrlo visokoj duhovnoj razini. Hašem se otkrio i otvorio svih sedam nebeskih svodova. Židovski narod je čuo kako veličanstveni Hašemoov glas odzvanja s jednog na drugi kraj svijeta dok su prve riječi odjekivale: „Ja sam G-spod B-g vaš...“ Pomislili bismo da će zapovijedi dane u to vrijeme odražavati njihovu uzvišenu razinu i uključivati *micvot* kao npr. „*kedošim tiheju*“ (biti svet). Pa ipak, nije bilo tako. Odmah po objavljivanju na Sinaju, židovski narod je dobio brojne *micvot* koje se bave svjetovnim financijskim stvarima. Očito je namjera bila podučiti nas da je svakodnevno čovjekovo ponašanje nerazdvojan dio Hašemoove Tore i da trebamo biti veoma oprezni i pridržavati se tih smjernica. No ipak, zašto je Tora odabrala početi sa zakonima koji se odnose na pojedinca prodanog u ropstvo jer je ukrao i nije mogao platiti dug? Izgleda kao ekstremno primjer. Ne bi li možda bilo prikladnije početi sa zakonima kao što je pozajmljivanje

novca?

Jedna parabola će poslužiti kao objašnjenje. Neki čovjek je imao desetero djece od kojih su njih devetero bili *talmidei hahamim* (znalci Tore) i živjeli život Tore, a jedan nije. Družio se s delikventima i pokupio brojne njihove loše običaje.

**Nakon objave na Sinaju,
židovski je narod dobio micvot
koje se bave svjetovnim stvarima.**

**To nas uči da je svakodnevno
čovjekovo ponašanje nerazdvojan
dio Hašemoove Tore.**

Za oca nije bilo odmora; sve svoje vrijeme i trud posvetio je tome da ga navede na put dobrote i pravednosti. Pokušao je odvući ga od njihovog podmuklog utjecaja i uvesti ga u čestitije društvo.

Jednog dana otac je dobio obavijest da mu je sin uhapšen zbog krađe. Čovjek je sada udvostručio napore i posvetio dane i noći tom neposlu-

šnom sinu. Bio je duboko uznemiren i povrijeđen, a njegovi prijatelji i poznanici su bili zabrinuti. Zašto trošiti toliko vremena i energije na jedno buntovno dijete? Hašem te je blagoslovio s devetero druge prekrasne djece koja ti pružaju mnogo *nahasa* – govorili su mu. Usredotoči se na njihova dobra djela i uživaj u njihovu uspjehu.

Otac je na to odgovarao: „Istina je, ali što ćemo s lopovom?“

Tora počinje ovu *sidru* zakonima *eved ivri*, o pojedincu kojeg je *Bet din* (sud) prodao u ropstvo jer je ukrao i ne može vratiti dug. Namjera je istaknuti što su nam prioriteta u životu. Tora je duboko zabrinuta za dušu svake osobe i uči nas da nam prva briga mora biti paziti na one koji su napustili puteve Tore, čak i ako su otišli toliko daleko da su počinili kazneno djelo.

Jednom je jedan istaknuti rabin posjetio rabina Jisroela Salantera u njegovoj kući. Kada su završili s razgovorom, gost je ustao namje-

nastavak na stranici 4

(nastavak s 3. stranice) **Rabbi David Goldwasser: Rehabilitacija**

ravajući otići, kad je primijetio da je njegov domaćin, rabin Salanter, također se spremajući napustiti kuću, u džep kaputa stavio kovertu s novcem.

Gost je počeo ispitivati Rava, a on mu je objasnio da novac pripada jednom čovjeku i da je baš sad krenuo vratiti mu pozajmicu. Gost se iznenadio što se ugledni Rav mora gnjaviti i osobno to vratiti. „Zar ne možeš poslati po dostavljaču?“ upitao je rabina Jisroela.

Rabin Jisroel mu je odgovorio da misli kako ga zakon obvezuje da čovjeku osobno vrati novac.

Rabin se našalio: „Ako taj zakon ima izvor u Talmudu ili *Šulhan aruhu*, i ja bih ga htio znati.“

Rabin Jisroel mu veselo uzvрати: „Možda u tvom Talmudu nema tog zakona, ali mi ga nalazimo u našem Talmudu.“ I onda je naveo stih iz *Navi* (*Šmuel II*, 21-1): „Tri godine je vladala glad ... i Hašem reče: 'Na Šaulu i njegovoj kući je krvna krivnja jer je ubio *Givonim*'.“ Talmud (*Jevamot* 78b) navodi da su za glad odgovorna dva naizgled kontradik-

torna događaja - prvi - židovski narod nije na odgovarajući način pohvalio Šaula i drugi - sedmero *Givonim* je ubijeno kad je Šaul naredio krvoproliće u *Novu*. S jedne strane Šaul je optužen za nepravdu, ubojstvo *Givonim*, a istovremeno Hašem optužuje *Bnei Jisroel* što nisu kako dolikuje odali počast preminulom Šaulu. Talmud upućuje na *pasuk* u *Cefaniji* (2,3), "Tražite Hašema svi vi ponizni na zemlji, svi koji ste izvršili Njegov zakon", i objašnjava da tamo gdje je njegova [Šaulova] presuda [zakon] tu su i

njegova [Šaulova] djela. Time je rečeno da posebno u vrijeme kad se nekome sudi za njegova nedjela, spominjemo i njegova dobra djela kako bi se s božanskim atributom milosti kazna ublažila.

Rabin Jisroel Salanter napominje da je to način na koji Hašem vodi svoj svijet. U vrijeme kad se grijesi pojedinca nalaze pod istragom - a Šaula se kritizira zbog incidenta s *Givonim* - Hašem je bio ljut na *Klal Jisroel* jer nije pohvalio Šaula na odgovarajući način, iako je dosta vremena bio proteklo od njegove smrti.

„Mi smo jednako tako dužni slijediti puteve Hašema,“ reče rabin Jisroel. „Moram prekorigiti tog čovjeka, ali dužnost mi je odati mu počast i dati odgovarajuće priznanje. I zato mu idem osobno vratiti dug.“

Kako pažljiv mora biti čovjek koji će napraviti nešto pomalo uznemirujuće dok istodobno pazi da istakne karakteristike te osobe i njegove dobre osobine također. ■

Prevela Dolores Bettini

Rabbi Shaul Rosenblatt:

Lopove treba naučiti kako da napreduju

Ovotjedni odjeljak Tore je zaista sjajan paket. Pogodili ste, govori o ubojstvima, otmicama, ubojitim bikovima, kamenovanim volovima, opasnim jamama, vješticama, zavodnjaju, psovanju i ropstvu. Sadrži također i jednu od najviše neshvaćenih i krivo interpretiranih fraza u Tori: "oko za oko" – što se naravno odnosi na novčanu naknadu.

U ovom odjeljku također se nalazi i kazna za onoga tko udari svoje roditelje: smrt. Govoreći metaforički (jer rabini su smatrali da je jedno pogubljenje u 70 godina, jedno pogubljenje previše), netko tko ne cijeni dar života do tolike mjere da je sposoban udariti onoga tko mu ga je dao, nije dostojan sudjelovati u životu za koji smatra da je tako male vrijednosti. Uglavnom, ovotjednoj *parši* ne nedostaje akcije i uzbuđenja.

Koncept ropstva danas nije po ukusu zapadnjačkih osjećaja. Ljudi se često čude kako knjiga koja sadrži toliko nevjerovatno visoke moralne standarde, može iznositi ideju ropstva.

Ali, hajde da pobliže razmotrimo tadašnji pojam ropstva i usporedimo ga s modernim pristupom toj situaciji.

Ako čovjek nešto ukrade i ne može otplatiti ono što je ukrao, što bi se dogodilo u našem pravnom sistemu? On bi mogao bankrotirati, u tom slučaju svi kreditori gube. Mo-

žda bi, u nekim okolnostima, on išao u zatvor, u tom slučaju svi gube jer poreznike to košta čitavog bogatstva, a lopov vrlo malo postiže u tih nekoliko mjeseci ili godina te izlazi iz zatvora nepromijenjen, vjerojatno zloupotrijebljen i bez kajanja za ono što je učinio. A žrtve ne dobivaju nikakvu naknadu štete.

Kako Tora koja sadrži toliko nevjerovatno visoke moralne standarde, može iznositi ideju ropstva?

Pogledajmo sada židovski pristup. Ako čovjek nešto ukrade i nije sposoban otplatiti ono što je ukrao, on je prodan u 'ropstvo'. Novac od prodaje koristi se da bi nadoknadio štetu. Tako žrtve dobivaju nazad barem dio onoga što su izgubile. To je sjajan početak. Jednom kad po-

stane rob, njegov se gospodar prema njemu mora dobro odnositi. Mora ga hraniti hranom koju i sam jede i osigurati mu smještaj jednakog standarda kojeg i sam uživa.

On ne smije povrijediti svog robu niti mu zadati ponižavajući posao u stilu: iskopaj rupu pa ju ponovo zatrpaj. Rad mora biti svrsishodan. Ukratko, roba mora tretirati kao jednakog sebi u svemu, osim u jednoj stvari: rob je dužan raditi za njega. Gospodar ne smije ni na koji način zloupotrebljavati svog robu, ali ima osiguranog radnika na sedam godina. Po dovršetku sedme godine, rob je oslobođen – osim, kaže Tora, ako želi ostati duže. A pod ovakvim uvjetima, nije teško shvatiti zašto bi to mogao poželjeti!

Poanta je u tome da rob radi za gospodara koji s njim dobro postupa. Društvo ne plaća ništa za njega. On je uključen u svrhovit posao. I otplaćuje dug onome od kojega je ukrao. Možda se on sam neće promijeniti, ali stavljen je u situaciju u kojoj ima priliku i podršku za promjenu.

Naravno, svaki sistem može biti zloupotrijebljen. Ali vjerujem da sistem judaizma ima daleko veće šanse za uspjeh od sistema koji imamo danas.

Šabat šalom ■

Prevela Anja Grabar

Rabbi Shaul Youdkevitch, Live Kabbalah:

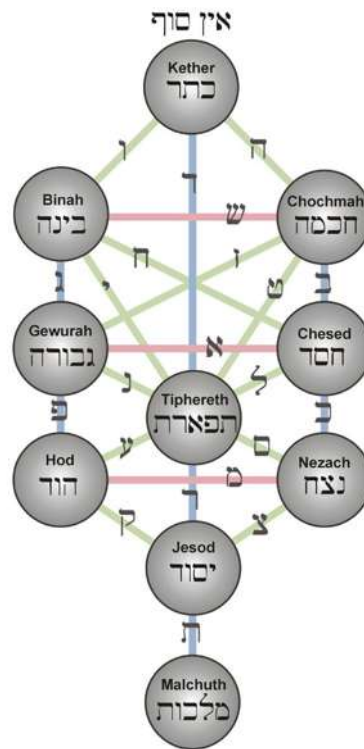
TJEDNI ZOHAR: MIŠPATIM

Paraša Mišpatim zapečaćuje dane perioda koji nazivamo "Šovavim" (početna slova prvih šest *parašijot* Knjige Izlaska) koji nam je omogućio da doživimo svoj osobni egzodus iz ropstva u slobodu, ispravljanjem stvari koje smo oštetili s našim "šovavim" (nestašnim) i neodgovornim radnjama kojime su nanijele bol...naškodile našem svemiru, nama i našim dušama.

Ova *paraša* je bitno drugačija od ostalih pet koje smo čitali u prethodnim tjednima, jer nam ne priča priču o Izlasku nego, umjesto toga, opisuje različite zakone koji čine Biblijski Zakon, poput četiri glavna načela židovskog zakona naknade štete, Zakona o hebrejskom robu i mnogi drugi. Zohar otkriva da je glavna svrha naše *paraše* da otkrije tajne reinkarnacije i pravilnosti po kojoj naš svemir djeluje - uzrok i posljedicu.

Pitanje koje se automatski postavlja je koja je veza između reinkarnacije, Mišpatim i judaizma ?!

Osnovni koncept Abrahamova monoteizma je jedinstvo B-ga. Što znači, Stvoritelj je jedan, beskonačan i nikada se ne mijenja. Budući da je Njegova suština beskrajno dobro, onda izvor sve patnje u ovom svemiru nije Stvoritelj nego odvajanja od Njega i Njegovog beskrajnog blaženstva. Dakle, ako je netko umro jadan, nesretan onda B-žje namjere nisu ispunjene (dijeljenje blaženstva, ljubavi i zadovoljstva sa Nje-

govim stvorenjima), pa se zbog toga ta osoba mora vratiti kako bi nastavila dalje s mjesta s kojeg je otišla sve dok mogne primiti B-žju dobrotu zbog svog svog djelovanja na duhovnom rastu. Prema Zoharu, zakoni opisani u *paraši* Mišpatim su kozmički zakoni. I kad se kaže "oko za oko", to znači da će nam se vratiti sve što smo prouzročili da se dogodi našem bližnjem, osim ako ne popravimo svoja pogrešna djela.

Zohar objašnjava pravila ropstva koja su navedena u ovoj *paraši* kao ropstvo duše tjelesnim porivima. Svako od četiri glavna načela hebrejskog zakona naknade štete predstavlja mračni aspekt naše ličnosti za koje mi trebamo odabrati hoćemo li se boriti protiv njih ili postati njihova žrtva.

Židovski je zakon, za razliku od zakona koje danas u modernom društvu poznajemo, shvatio da ako je netko oštetio društvo na bilo koji način to je zbog toga što je neuravnotežen, i uloga suda je bila pronaći aktivnosti koje će uravnotežiti tu uznemiranu dušu. To je suština naše *paraše* - ravnoteža.

Veličina zakona navedenih u *paraši* Mišpatim je u njihovom pristupu. Umjesto tvrdnje da je potreba za zakonom društvena, tu je koncept da duhovni univerzalni zakoni imaju svrhu da nas povežu sa Svjetlom Stvoritelja. To znači da kad god naškodimo našem bližnjem mi se odvajamo od obilja Stvoritelja. Praznina koja će zauzeti mjesto Svjetlosti uvijek će se osjećati kao nesreća i patnja što ćemo na kraju ponovno doživjeti jer svemir ima svoje provjere i ravnoteže, pravila uzroka i posljedice.

Možemo vidjeti da je ta svijest kroz generacije utjecala na nas sve više i više. U ovom razdoblju, mi smo sve više svjesni i osjetljivi na našu odgovornost prema društvu i okolišu, ali je i dalje dug put koji moramo proći. Međutim, što ćemo više znati povezati se na Stvoriteljevu svjetlost i okružiti se duhovnim okruženjem koje će nas podsjetiti i tražiti od nas da podnesemo izvještaj za naše postupke, to će biti lakše ići pravim putem i živjeti život koji je ispunjeniji i potpuniji. ■

Prevela Tamar Buchwald

Rav Kook:

Otkrivanje naše unutarnje blii

Najslavniji trenutak za Židovski narod – najveći moment u njihovoj povijesti – dogodio se kada im je B-g objavio svoju Toru na gori Sinaj. Izraelci su izrekli nevjerojatnu izjavu: *Na'ase v'nišma* – "Mi ćemo činiti i mi ćemo slušati sve što je B-g proglasio" (*Izl 24,7*)

Oni su obećali dvije stvari: da će činiti, i da će slušati. Redoslijed je presudan. Obećali su da će držati Toru, čak i prije nego što su znali zašto. Midraš (*Šabat 88a*) kaže da su anđeli, kao zaslugu za ovu zakletvu na vjernost, nagradili svakog Židova s dvije krune. I Nebeski Glas je uzviknuo: "Tko je mojoj dječici otkrio ovu tajnu kojom se koriste anđeli?"

Što je bilo tako posebno u vezi tog zavjeta, "mi ćemo činiti, i mi ćemo slušati?" Baš naprotiv, ne bi li vršenje *micvot* s razumijevanjem i na prosvjetljen način bilo viši stupanj štovanja Tore? I zašto je ovaj oblik

neupitne vjernosti, "tajna kojom se koriste anđeli"?

Intuitivno znanje

Dok se mudrost obično stječe proučavanjem i razmatranjem, u prirodi postoji intuitivno znanje koje ne traži formalnu naobrazbu. Pčela,

U prirodi postoji intuitivno znanje koje ne traži formalnu naobrazbu. Intuitivno znanje postoji i u duhovnom svijetu.

na primjer, prirodno zna optimalni geometrijski oblik za izgradnju elemenata pčelinjeg saća. Niti jedna se pčela nikada nije trebala upisati na inženjerske tečajeve na fakultetu.

Intuitivno znanje postoji i u duhovnom svijetu. Anđeli su uzvišena duhovna bića kojima nije potrebno učenje Tore kako bi znali kako služiti B-gu. Njihova svetost ukorije-

njena je u samoj njihovoj naravi. Samo ljudskim bićima, koja su sklona tome da ih zbune kojekakve pseudo-znanstvene indoktrinacije, potrebno je da se pomuče kako bi se vratili svojem davnom neiskvarenom duhovnom ja.

Jer Židovima koji su stajali na gori Sinaj, nisu bile objavljene samo Tora i *micvot*. Oni su također otkrili i svoju vlastitu istinsku unutarnju suštinu. Oni su postigli uzvišenu razinu prirodne čistote i intuitivno objavili "mi ćemo činiti." Slijedit ćemo svoju suštinsku prirodu, neometanu bilo kakvim lažnim, umjetnim običajima.

Povjerenje u B-ga nasuprot oslanjanja na vlastite snage

Talmud (*Berachot 10b*) priča zagonetnu priču o pravednom kralju Ezekiji. Priča se da je kralj bio sakrio medicinske knjige koje su postojale u njegovo doba. Zašto? Kralj Ezekija je smatrao da se ljudi previše oslanjaju na recepture opisane u tim tekstovima, i ne mole se B-gu da ih izliječi.

Začudo, mudraci su odobrili postupak kralja Ezekije. Činilo bi se da takav pristup pobija jednu drugu talmudsku pravnu odluku. Tora kaže da onaj tko ozlijedi svoga bližnjega mora "platiti za njegovo potpuno ozdravljenje" (*Izl. 21,19*). Talmud (*Baba Kama 85a*) iz toga izvodi da je Tora liječnicima dala dozvolu da liječe. Čak i kod urođenih bolesti ne kažemo, "Budući da je B-g učinio da bude bolestan, na B-gu je da ga izliječi, 'nego se mak-

nastavak na stranici 8

(nastavak sa 7. stranice) **Rav Kook: Otkrivanje naše unutarnje biti**

simalno potrudimo da ga izliječimo.

Koji je stav ispravan? Trebamo li se osloniti na liječnike i medicinske udžbenike, ili svoje povjerenje predati u ruke jedino B-gu i molitvi?

Tu se zapravo krije jedno veće pitanje. Kada se od nas očekuje da učinimo sve sa svoje strane kako bismo popravili situaciju, a kada se trebamo osloniti na B-žju pomoć?

Dvije vrste *bitachona*

Rav Kook je objasnio da postoje dvije vrste *bitachona*, pouzdanja u B-ga. Postoji standardna razina povjerenja da će nam B-g pomoći u našim nastojanjima da pomognemo sebi samima. I postoji jednostavno povjerenje u B-ga da će On izvršiti čudo, kada dođe vrijeme za to. Što se tiče zajednice kao cjeline, u onome što Tora očekuje nalazimo očite kontradikcije. Ponekad se od nas očekuje da uložimo svaki mogući trud za postizanje uspjeha, kao što je bio slučaj u bitci za HaAi (Jošua 8). U drugim se slučajevima trud čovjeka smatrao iskazom nedostatka vjere, kao kada je B-g uputio Gideona da ne šalje previše vojnika u borbu "Da Izrael ne bi s ponosom rekao 'Moja me ruka spasila'" (Suci 7,2). Zašto je B-g ograničio Gideonove vojne napore, ali ne i Jošueine prilikom osvajanja HaAia?

Odgovor je da duhovna razina ljudi određuje koja je razina *bitachona* prikladna. Kad smo u stanju prepoznati B-žju ruku u prirodnom tijeku događaja, kada smo svjesni da je B-g izvor naše snage i umijeća - "Sjećaj se G-spodina, B-ga svojega, jer On je taj koji ti daje snagu za uspjeh"

(Pnz 8,18) - onda se B-g puno jasnije otkriva kada opskrbljuje naše potrebe u okviru fizičkog svijeta. U ovoj se situaciji od nas očekuje da iskoristimo svu našu energiju, znanje i talente, te prepoznamo B-žansku pomoć u našim nastojanjima. To odražava duhovnu razinu naroda u vrijeme Jošue.

Prosvijetljeni pristup ključ:

"Podigni oči i pogledaj: Tko je to stvorio" (Izaija 40,26).

S druge strane, postoje trenuci kada ljudi nisu u stanju vidjeti B-žju pomoć u prirodnim zbivanjima, te svaki uspjeh pripisuju isključivo svojim vlastitim naporima i umijeću. Oni vjerojatno tvrde, "Moja ruka me spasila." U tom slučaju će samo čudesna intervencija omogućiti ljudima da prepoznaju B-žju ruku - čuda su posebno bila potrebna kako bi židovski narod dovela do te svijesti u vrijeme dok je još bio mlad.

Obrazovanje naroda

Prisjetite se koje metode roditelji primjenjuju na svojoj djeci. Kada je dijete malo roditelj hrani dijete. Ako je dijete vrlo malo, roditelj će mu čak stavljati hranu ravno u usta. Kako dijete odrasta, ono uči da bude sve samostalnije i da se brine za svoje vlastite potrebe. Roditeljska skrb u ovoj je fazi neizravnija, kroz osiguravanje potrebnih sredstava - znanja, vještina i obučavanja - kako bi se oni mogli brinuti sami za sebe. Odraslo dijete ne želi zauvijek biti ovisno o svojim roditeljima. Ono želi uspjeti svojim vlastitim talentima i trudom, na temelju obuke i

oruđa koje su mu roditelji dali.

Isto tako, dok je židovski narod bio u povojima, čuda su služila za to da usade temeljnu spoznaju i povjerenje u B-ga. U vrijeme Gideona vjera naroda je malaksala, i bilo ju je potrebno ojačati. Isto tako, u doba kralja Ezekije, kralj je shvatio da je iskvarena vladavina Ahaza navela ljude da zaborave B-ga i Njegovu Toru. On je procijenio da duhovni dobitak kroz molitvu nadmašuje gubitak za znanost zbog skrivanja medicinskih tekstova.

No, kad su vjera i povjerenje u B-ga jaki, poželjno je da koristimo svoju vlastitu energiju i talente, i prepoznamo B-žju ruku u sklopu prirodnog svemira. Prosvijetljeni stav doziva: "Podigni oči i pogledaj: Tko je to stvorio" (Izaija 40,26). Tako je to bilo kada je Jošua pokorio grad HaAi. Nakon četrdeset godina stalnih čuda u pustinji, ljudi su bili posve prožeti povjerenjem u B-ga. Bilo je prikladno da se okoriste vlastitom lukavošću i hrabrošću, te iz zasjede napadnu borcu i unište grad.

A što je s budućim izbavljenjem židovskog naroda? Ono se može dogoditi uz velika čuda, poput onog izbavljenja iz Egipta; ili može početi s prirodnim događajima, kako se može pretpostaviti iz nekoliko izjava mudraca da će se izbavljenje postupno razvijati. To sve ovisi o razini naše vjere u B-ga. I sigurno je integralni dio našeg nacionalnog ponosa da odigramo aktivnu ulogu u ponovnoj izgradnji Doma Izraelova. ■

Prevela Tamar Buchwald

Rabbi Berel Wein:

Uvod u Židovski zakon

Tora svoj uzbudljiv i inspirativan opis objave na gori Sinaj nastavlja poprilično suhoparnim i detaljnim popisom raznovrsnih zakona koje narod Izraela treba slijediti. Jedna je stvar biti nadahnut i na taj način ostvariti velike ideale. Sasvim je druga stvar biti u stanju te ideale i nadahnuća prenijeti u obični svakodnevni život.

Svi smo mi svjesni da je uvijek vrag u detaljima. Prirodno je složiti se da čovjek ne bi trebao krasti ili ubijati. No koja je zapravo definicija krađe? Da li se uzimanje nečega što ti prvobitno nije pripadalo uvijek smatra krađom? Što na primjer ako uzmem susjedovo uže i upotrijebim ga da spasim čovjeka koji se utapa? Da li je i to krađa? Smatra li se samoobrana umorstvom? Da li je smrtna kazna koju sud odredi umorstvo?

Kako da se postavimo prema takvim složenim moralnim pitanjima? To je stvarno srž sve halahe, a ovoj tjedna *parša* nam služi kao uvod u ideju o Židovskom zakonu. Bez razumijevanja prakticiranja halahe, veliki ideali i nadahnuće Tore gotovo da djeluju besmislenima i nedostiznima.

Tora se ne koncentrira samo na velike ideje, već jednako tako i na sitne detalje. Iz tih sitnih detalja proizlazi razumijevanje velikih ideala i sposobnost da se učini da oni imaju praktičnu vrijednost i da budu od koristi u svakodnevnom životu. Odatle i bliska povezanost ovoj tjedne *parše* i objave na gori Sinaj o kojoj smo raspravljali u *parši* od prošlog tjedna. Postoji prirodni i neophodni kontinuitet u tijeku pripovijedanja ove dvije *parše*.

Ja smatram da je ta ideja nastala iz znamenite izjave Židovskog naroda kada je bio upitan da li želi prihvatiti Toru. U ovoj tjednoj *parši* njihov je odgovor zabilježen kao "činit ćemo i slušat ćemo". Svi komentatori i Tal-

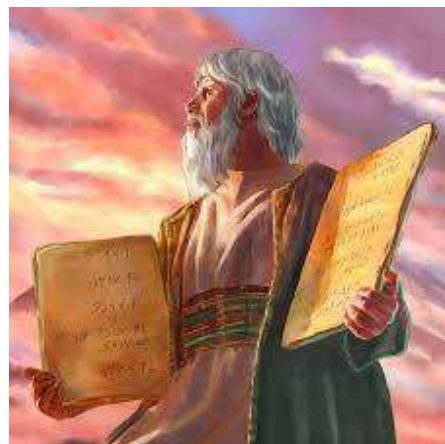
mud komentiraju ovaj naizgled obrnuti redoslijed te izjave. Ljudi obično slušaju upute prije nego što "čine". No, jednostavan odgovor glasi da je narod Izraela shvatio da samo slušanje neće biti dovoljno.

Velike i svete općenitosti u Tori imaju vrijednosti samo onda ako ih se jasno definira, odredi njihove detalje i smjesti u aktivnosti svakodnevnog života. Mi moramo "činiti" kako bismo bili u stanju u potpunosti "slušati" i razumjeti smjernice i želje Tore. Talmud bilježi da je jednom nežidov rekao rabinu da su Židovi bili "nepromišljen i nagao narod" prilikom prihvaćanja Tore, bez da su prvo provjerili što ona sadrži. No zapravo, sveta nepromišljenost Izraela bila je promišljeno i zrelo razumijevanje da Tora koja se sastoji samo od ideja i nadahnuća, bez praktične upute za život ne bi potrajala stoljećima Židovske povijesti.

Samo oni koji su voljni činiti i koji znaju što činiti na kraju će intelektualno i emocionalno razumjeti veličinu Tore. Tek tada oni će biti u stanju istinski slušati i cijeniti veliki dar koji je G-spod darovao Izraelu – vječnu i svetu Toru.

Održivi pravni sustav nužno se sastoji od dva dijela. Jedan je sam zakon, pravila koja vladaju u društvu i koja provode određena zakonska tijela. Drugi dio pravnog sustava je moral, eterični sustav vrijednosti koji vlada općim ljudskim i društvenim ponašanjem. Ako su zakoni i pravila tijelo – korpus pravnog sustava, onda su sustav vrijednosti i moralni imperativi koji idu uz te propise duh i duša tog pravnog sustava.

Općenito govoreći, možemo reći da Pisani zakon predstavlja tijelo pravnog sustava, dok pridruženi Usmeni zakon predstavlja dušu i duh Židovske pravne legislative te Židovskog društvenog života i

njegovih običaja i načina ophođenja. Pisani je zakon protumačen i smekšan Usmenim zakonom koji ga prati, i oba su ova sustava B-žanskog porijekla.

I sasvim je razumljivo kako, na primjer, „oko za oko“ u Židovskom zakonu označava novčanu vrijednost ozljede koju treba isplatiti ozlijeđenoj žrtvi, a ne da kao kaznu zbog njegovog ponašanja počinitelju treba jednako tako iskupati njegovo oko.

U Talmudu nalazimo mnogo primjera da je moralni utjecaj Usmenog zakona važniji, kada se primjenjuje na naizgled striktno iznesene riječi Pisanog zakona. Talmudski rabini su nas učili da postoji i treći nivo Židovskog zakona koji upravlja onima koji žele da ih se u očima ljudi i B-ga smatra pravednima, a to je koncept da se ide i iznad onoga što zakon – pa čak i Usmeni zakon – od nas traži.

Tako, dok proučavamo zakone, propise i zapovijedi iz ovoj tjedne *parše*, stalno moramo imati na umu čitavu sliku Židovske jurisprudencije sa svim njenim mnogobrojnim slojevima, a ne biti zaslijepljeni prihvaćanjem doslovnog stava o temi o kojoj Tora u *parši* govori.

Tijekom vjekova, proces halahičkog donošenja odluka podvrgnut je toj vještini da se vidi šuma, a ne samo drvo, da se bavi stvarnim

nastavak na stranici 10

(nastavak sa 9. stranice) **Rabbi Borol Wejn: Uvod u Židovski zakon**

ljudima koji su u to uključeni, a ne samo knjigama i slučajevima koje su na raspolaganju u vezi pitanja kojim se bavimo. Svako pitanje se na ovaj način razmatra, prosuđuje ga se sa svih strana, i prema izvorima koji su protiv ili mu idu u prilog ga se podupire, a ponekad i odbacuje. Neovisno razmišljanje i kreativna rješenja obilježje su povijesti rabin-skih responsi na sva halahička pitanja.

Postoje pitanja koja su naizgled odlučena na osnovu prevage duše i duha nad čistim slovom zakona. Postoji famozna responsa o velikom rabi Chaimu Rabinowitzu iz Voložina koji je dopustio ženi, čiji je muž bio nestao, da se ponovo uda, mada dokaz o smrti njenog supruga nije bio baš posve uvjerljiv. On je ustvrdio da je „sklopio dogovor sa svojim B-gom“ kojim joj je dopušteno da se ponovo uda.

Ovo je tek jedan primjer od mnogih sličnih slučajeva razasutih širom rabinske response o neophodnosti duševne i duhovne komponente koja se objedinjava sa stvarnim predjedanima koji uvijek postoje kako bi se došlo do ispravnog tumačenja svetih i B-žanskih knjiga zakona koje upravljaju Židovskim životom.

=====

Židovski građanski zakon je jedan od najkompleksnijih predmeta. Teme o kojima se najviše raspravlja, oko kojih se sukobljavaju mišljenja i analizira u talmudskoj i rabinskoj literaturi bave se Židovskim građanskim pravom - deliktima, ugovorima, dokazima, nekretninama,

nasljedstvom, građanskim postupcima, itd.

Gotovo svako Židovsko dijete slomit će svoj prvi zub na talmudskim studijama u pitanjima vezanim uz Židovsko građansko pravo. Jednako važno koliko i poštivanje i poznavanje obreda u Židovskom životu i trajanju, je razumijevanje Židovskog građanskog prava koje formulira osnovnu strukturu vrijednosnog sustava i judaističkog načina života. Stoga postoji strogo upozorenje da si Židovi ne bi smjeli dopustiti da svoje građanske spore vode na nežidovskim sudovima ili na temelju nežidovskog zakona i propisa.

Nisu zakoni jedino što može biti drugačije - moralne zasade tih pravnih odluka također su drugačije. Ljudi po prirodi vrlo gorljivo štite svoja vlasnička prava. Ali gledamo li ih izolirano od općeg moralnog kodeksa ponašanja i njihovog važnog odnosa s blagostanjem društva u cjelini, primat vlasničkog prava sam za sebe može uništiti narod i njegovu zajednicu.

Židovska građanska prava zasni-va se na ideji da uvijek mora postojati ravnoteža između dobrobiti društva općenito i imovinskih prava pojedinca osobno. Čitavo Židovsko građansko pravo i njegove popratne vrijednosti nastoje postići tu ravnotežu na pošten i praktičan način. Ono čini kostur razumijevanja koji se nalazi ispod površine svih detaljnih odluka i mišljenja koja oblikuju židovske talmudske i rabinske pravne odluke.

Tora daje neophodan manevarski prostor da se donesu presude u iznimnim slučajevima i sporovima koje će imati moralniju i ispravniju osnovu nego što bi to sugreiralo striktno tumačenje zakona. Taj se koncept naziva "lifnim mešurat hadin" - gotovo zaseban pravni mehanizam koji ide iznad mjerila samog zakona i Židovskom sudu daje moć da odluči o stvarima na najvišoj razini pravednosti, bez ograničenja samim slovom zakona.

Naravno, takav izvanredni pravni mehanizam može se koristiti samo vrlo rijetko i vrlo mudro, jer bi u protivnom to bio znamen uništenja cjelokupne stabilnosti zakona i pravnog sustava samog judaizma. Ipak, samo postojanje takvog mehanizma svjedočanstvo je ravnoteže i općeg sagledavanja društva kakvo se traži u židovskim sudskim odlukama.

Stoga su takve teške odluke u vezi prava eminentnog vladinog područja djelovanja, zamjene ljudskih radnika naprednim novim tehnologijama i sofisticiranim novčanim i investicijskim shemama, dio ukupnog opsega Židovskog zakonu. Židovski zakon je tako opremljen da se može nositi sa svim mogućim pitanjima i problemima ljudskog društva.

Mislim da je upravo na to mislio ministar pravosuđa Yaakov Neeman kada je rekao da se osnovni principi izraelskog zakona trebaju temeljiti na načelima Židovskog zakona onakvog kakav je izvedeni iz Tore, Talmuda i tisućljećima dugih izazova s kojima su se suočili rabini Izraela kako bi stvorili pravedan pravni sustav za Židovski narod. To je prisutno u prvim riječima ovotjedne parše: "A ovo su zakoni koje ćeš staviti pred njih" - te zakone a ne druge zakone i pravne sustave.

Šabat šalom ■

Rabbi Vissocher Frand:

Pravi prijatelj

Znameniti Raši na početku *paraše* uči da nas prefiks "I" (*vov*) na početku riječi "*V'ele haMišpatim*" uči da upravo kao što je ono što je prethodilo (*Aseres HaDibros* [Deset zapovijedi]) bilo dano na Sinaju, tako je isto, i ono što slijedi (sve građansko pravo u *paraši Mišpatim*) dano na Sinaju.

Svako društvo ima svoj vlastiti zakonik građanskog prava. Raši uči da zakoni Tore izneseni u *parašas Mišpatim* – u vezi vola koji nabode drugoga vola, plaćenom i neplaćenom čuvaru, i tako dalje – su drugačije naravi. Oni su "B-žanski *Mišpatim*". Oni nisu tek građansko pravo koje je društvo prihvatilo da će ga se držati. Postoji ogromna razlika između društvenih zakona zasnovanih na javnom konsenzusu i nečega što je po svojoj prirodi B-žansko.

O retku "*Ako nečiji bik probode bika njegovog bližnjeg i on uginu, neka prodaju živog bika i razdijele njegovu vrijednost, a i uginulog bika neka podijele među sobom.*" (*Šemot 21,35*) nadugo se diskutira na početku traktata *Bava Kama*, zajedno sa drugim zakonima koji uključuju nadoknadu štete. Fraza koja se koristi na početku ovog stiha "*v'ki jeegof šor iš es šor re'ehu...*" obično se prevodi kao "*Kada nečiji bik probode bika njegovog bližnjeg*". No, Ibn Ezra citira tumačenje iz 'Ben Zute' koje nudi drugačiji prijevod. Ben Zuta tvrdi da riječi '*šor re'ehu*' znače 'bližnji bik' onog bika koji bode. U tom slučaju

ne bismo prevodili kao 'bik njegovog bližnjeg', već radije 'bik koji bode svog bližnjeg' – drugog bika!

Raši uči da zakoni Tore izneseni u parašas Mišpatim su drugačije naravi. Oni su "B-žanski Mi-špatim".

To ne predstavljaju tek građansko pravo koje je društvo prihvatilo da će ga se držati.

Ibn Ezra ne šteti riječi kojima izražava neslaganje sa tim tumačenjem Ben Zute. U svom prepoznatljivom stilu on kaže da "bik nema prijatelja, osim samog Ben Zute!" Drugim riječima, svatko tko može izreći takvo tumačenje dobar je drug biku i nije mu mjesto na mjestu učenja.

Koncept prijateljstva i koncept

'*re'a*' (bližnjeg, prijatelja) kao u stihu '*v'ahavta l're'eha kamoha*' (voli bližnjeg svog kao samog sebe), primjenjiv je samo na ljudska bića. Prijateljstvo je emocionalan odnos koji odražava aspekt čovječnosti. Životinje mogu imati drugove i parove. Ali čitav koncept prijateljstva ne može se primijeniti na njih. Iz tog razloga, Ibn Ezra odbacuje tumačenje Ben Zute: Nemojmo govoriti o 'životinjskim prijateljima' – takvo što ne postoji.

Rav Hutner, *zt"l*, daje zanimljivo razmatranje: Riječ '*re'a*', koja je jedan od nekoliko načina za reći 'prijatelj' u hebrejskom dolazi od istog korijena kao i riječ '*teruah*' kao u stihu 'To će biti dan '*teruah*' (truba) za vas' (*Bamidbar 29,1*) (odnosi se na Roš hašanu). Targum Unkelos u tom stihu prevodi '*jom teruah*' kao '*jom jevava*'. '*Jom jevava*' znači dan

nastavak na stranici 12

(nastavak 11. stranice) **Rabbi Yissocher Frand: Pravi prijatelj**

oplakivanja ili dan jadikovanja.

Zato je glavni zvuk šofara 'ševarim' (zvuk jadikovanja, oplakivanja). U halahi postoji pitanje o tome je li ispravno *ševarimom* nazvati zvuk od 3 kratka tona ili seriju od nekoliko kraćih tonova koje nazivamo *teruah* ili kombinaciju tih dvaju zvukova, ali bilo kako bilo, *ševarim* je temelj puhanja u šofar. Jedan ton šofara (*tekia*) koji prethodi *ševarimu* i slijedi nakon njega, daje samo okvir kako bi naglasio temeljni zvuk šofara – plač *ševarima*.

Tako, etimologija riječi *teruah*, koja dijeli korijen sa riječju 'reus' (prijateljstvo) ima konotaciju nečeg slomljenog. Rav Hutner kaže da je razlog zbog kojeg se prijatelj naziva 'reah' taj što je svrha prijatelja da nas 'slomi' i da nas 'izgrdi'. Pravi prijatelj trebao bi nas zaustaviti na našim putevima i ako treba, udariti nas. Prijatelj nije osoba koja nas uvijek tapša po leđima i govori nam kako smo sjajni te podržava sve što radimo. Svrha prijatelja (*rea*) je kao i svrha šofara (*teruah*), da nam kaže – ponekad – "nemaš pojma o čemu govoriš!"

Očigledno, mora postojati pozitivan odnos. Netko tko je uvijek kri-

tičan neće nam dugo ostati prijatelj. Osoba mora imati povjerenje i pozdanje u nekoga prije no što je spremna od njega čuti kritiku. Ali osoba koja nas uvijek tapša po leđima i govori nam kako smo sjajni također nam nije pravi prijatelj. Pravi prijatelj mora biti sposoban da nas zaustavi i da nas ponekad 'slomi!'.

Svrha prijatelja (rea) je kao i svrha šofara (teruah), da nam ponekad kaže: "Nemaš pojma o čemu govoriš!"

U jednom od blagoslova iz 'Ševa brohos' (koji se recitiraju na vjenčanju i tijekom slavljeničkih obroka u tjednu nakon vjenčanja), oslovljavamo novi bračni par sa 'reim ahuvim' (voljeni prijatelji). Iza te fraze postoji poruka. Da bi *hoson* i *kala*/muž i žena bili 'voljeni prijatelji', oni moraju imati kapacitet da budu sposobni reći jedan drugome 'ovo nije dobar način; ovako se ne možeš ponašati'. Očigledno je da odnos u

kojem bi se čitava interakcija odvijala tim tonom ne bi dugo potrajao. Ali – ako je čovjek toga dostojan – tip žene koju će za sebe pronaći bit će ona koja će biti 'rea ahuva', u punom smislu riječi 'rea'.

Zato bik ne može imati prijatelja. Nijedan bik nikad neće reći svom drugu biku 'Nije u redu tako jesti' ili 'jedeš previše' ili 'jedeš prebrzo'. Pravi prijatelj to treba činiti.

Slično tome, Netziv kaže na stih "Pomoćnica, nasuprot njega." (*Be-rešit 2,18*) da čovjek ponekad, ako želi biti pomoćnik (*ezer*), mora biti onaj koji se suprotstavlja (*k'negdo*). Ne može biti samo "Dušo, ti si sjajan" i "Dušo, ti si uvijek u pravu". Ponekad mora biti "Dušo, ti si idiot!" To je pravi primjer za 'reim ahuvim'.

Neka bismo svi zaslužili imati takvo istinsko prijateljstvo između nas i naših bližnjih te nas i naših bračnih drugova. ■

Prevela Anja Grabar

David Curwin: Balashon, detektiv za hebrejski jezik

Acharei rabim l'hatot i regel

Balashon - Hebrew Language Detective

U ovoj parši Mišpatim nalazimo redak (Šmot 23,2) u kojem susrećemo poznatu frazu:

לא-תהיה אַחֲרֵי-רַבִּים, לְרַעַת; וְלֹא-תִעָנֶה עַל-רַב, לְנִטַּת אַחֲרֵי רַבִּים--לְהַטֹּת.

Fraza *acharei rabim l'hatot* אַחֲרֵי רַבִּים--לְהַטֹּת se često prevodi kao "slijedi većinu", i uz to što služi kao temelj za pravilo većine na sudu, koristila se i kao rani temelj za demokratsko pravo.

Ovakvo razumijevanje te fraze zasniva se na talmudskim izvorima kao npr. Chulin 11a i Bava Mecia 49b. Na osnovu toga, Kaplanova *Living Torah* prevodi taj redak ovako:

"Ne slijedi većinu da činiš zlo. Ne progovaraj na suđenju kako bi izvrnuo pravicu. Presuda se mora donijeti na temelju većine."

No, u bilješci, on iznosi i dva alternativna prijevoda:

"Nemoj progovoriti na suđenju naginjući ka većini da izvrneš pravdu" (Mehilta, Rašbam, Abarbanel)

"Nemoj progovoriti na suđenju kako bi ga preobratio, da promijeniš presudu za nekoga povodeći se za većinom" (Chizkuni)

Drugi prijevod također slijede ovaj pristup u vezi fraze *acharei rabim l'hatot* u smislu da ona predstavlja zabranu, a ne uputu:

"Niti ćeš stati uz moćnika da činiš nepravdu - nećeš davati iskvareno svjedočanstvo u sporu kako bi ga

skrenuo u korist moćnika - (redak 3) niti ćeš biti popustljiv prema siromahu u njegovom sporu" (Sarna, JPS)

"Nećeš ići za mnoštvom (ljudi) da činiš zlo. I nećeš svjedočiti u svađi tako da se prikloniš mnoštvu - (i time) uzmakneš." (Fox)

"Nećeš ići za mnoštvom prema zlu, i nećeš iznositi svjedočenje u nesporazumu nakrivo, da ga usmjeriš ka podržavanju mnoštva." (Alter)

"Nemoj biti od onih koji slijede većinu ka zlu; i ne uzvraćaj na uvredu popuštajući većini kako bi izvrnuo [zakon]" (Artscroll Stone Chumash)

Čak je i Artscroll ovdje voljan odbaciti halahičku obavezu da se slijedi većina kako bi iznio osnovno značenje teksta. No on za to ima dobar presedan. Raši čini to isto:

Nećeš slijediti većinu ka zlu. Postoji [halahičko] tumačenje ovog retka koje su iznijeli učenjaci Izraela, no prema njima jezik kojim se koristi ovaj redak ne odgovara ta-

kvom kontekstu. Odatle su oni [mudraci] izveli da ne možemo donijeti nepovoljnu presudu [po tuženika] većinom koju tvori jedan sudac. Oni su protumačili da kraj retka: אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת, "donijeti presudu prema većini," [znači] da ako njih [sudaca] koji glasaju [da je tuženik] kriv bude za dva glasa više više od onih koji glasaju [da je tuženik] nevin, treba donijeti nepovoljnu presudu po njihovom mišljenju [većine].

...

Međutim, ja kažem [za razliku od rabina i Onkelosa] da [redak] treba protumačiti u skladu s njegovim kontekstom. Ovakvo glasi njegovo tumačenje:

Nećeš se povoditi za većinom na zlo. Ako vidiš pokvarene ljude kako izvrću pravdu, nemoj reći, "Pošto ih je mnogo, ići ću s njima."

i nećeš odgovoriti u vezi parnice koja slijedi, itd. A ako ti stranka postavi pitanje u vezi ove [izvrnute] presude, nemoj joj dati odgovor u vezi parnice pozivajući se na većinu kako bi izvrnuli presudu od pravedne odluke. Nego iznesite sud onako kako jest, i neka se željezni vrat objesi o šiju mnogih. [tj., neka mnoštvo snosi posljedice zbog svog izvrtanja pravde.]

Što je to Rašija tako natjeralo da odbaci halahički pristup? Čini se da je to zbog *teamim* (biblijskih oznaka za napjeve i akcente). Našao sam jednu stranicu koja citira Ibn Ezra koji kaže "da se ne treba vjerovati

nastavak na stranici 14

(nastavak s 13. stranice) **David Curwin: Balashon, detektiv za hebrejski jezik: Acharei rabim l'hatot i regel**

niti jednom tumačenja retka koje se ne slaže s *teamim* "

Michael Pearlman, veliki učenjak *taamei hamikra*, objavio je niz lekcija koje objašnjavaju kako je razumijevanje *teamim* bilo od izuzetne važnosti za pravilno razumijevanje teksta. U svom podučavanju o našem retku, on pokazuje da halahički pristup dijeli drugu polovicu retka na dva dijela:

ולא-תענה על-רב לנטת

אחרי רבים--להטת

od kojih svaki ima svoj impertiv. No *teamim* pokazuju da je *achraei rabim l'hatot* ubačen u prethodni dio retka. Ja nemam tekst s *teamim* (ili barem skener pri ruci da vam pokažem Pearlmanov rad) no ovdje je moj prikaz njegovog diagrama:

Pearlman potom citira Mendelssohnov Biur koji kaže da se Rašijev i Rašbamov pristup zasniva na *teamim*.

Jedan vid ove rasprave učinio mi se interesantnim, ali nisam našao nikoga tko o tome govori, a to je značenje riječi *rabim*. Smatram da je znakovito to što je Sarna prevodi kao "moćni", Fox i Alter upotrebljavaju "mnogi", a Artscroll i Kaplan koriste "većina". Ona mijenja značenje čitavog tog retka - i možda bi nam poznavanje njenog pravog (najranijeg?) značenja riječi dalo najmjerodavniji prijevod.

regel

Drugi naziv za hodočasne blagdane je *regalim*, רגלים ili u jednini רגל *regel*. Iako se to značenje naveliko koristi u rabinskoj literaturi, ono se pokazuje samo jednom u Tanahu i imalo je drugačiju konotaciju. Kao što Klein piše:

Doslovno značenje שלש רגלים glasi 'tri stope, tri koraka', odakle je nastalo značenje 'tri puta'. Iz שלש רגלים u retku Izlazak 23,14 תחג שלש רגלים, תחג לי בשנה ('Tri ćeš puta u godini održavati svetkovinu ') razvilo se u poslijebiblijsko vrijeme značenje שלש רגלים kao 'tri hodočasna blagdana' (prvi puta je u tom smislu upotrijebljeno u Mišni), odakle se - povratnom tvorbom - jednina רגל također koristila u smislu hodočasnog blag-

dana.

I mada ima primjera u rabinskoj literaturi koji povezuju koncept *regela* kao hodočašća i najosnovnije značenje *regela* kao noge (pogledajte prvu *mišnu* u *Chagiga*), iz priče o Bilaamu je jasno da je *regel* moglo značiti "vrijeme", bez izravne povezanosti s nogom. Na tom mjestu Bilaamova magarica pita: "Što sam ti učinila da si me tukao ova tri puta (šaloh *regalim*)?" Tako imamo čistu paralelu sa stihom u Š' *mot* gdje nam je naloženo da svetkovinu imamo "tri puta". (Milgrom u JPS-ovom prijevodu Brojeva citira izvor da je ovaj izraz možda uvijek koristio broj tri.)

Budući da je *regel* - stopalo - jedna od najosnovnijih riječi u jeziku, ne čudi da i niz drugih značenja proizlaze iz nje.

Na primjer, glagol רגל znači "klevetati" ili "špijunirati", baš kao što špijun - *meragel* - מרגל ide oko pješice. Glagol povezan s njime je - רכל i znači "hodati unaokolo od mjesta do mjesta (da bi se trgovalo ili ogovaralo)." Od toga nam dolazi riječ *markolet* - מרכולת ali ne i *makoleit* מכולת.

Još jedno značenje רגל je "biti naviknut, naviknuti se na nešto". Klein to objašnjava kao izvorno značenje "ići pješice", a od toga "često ići oko". Iz tog značenja dobijamo:

- להרגיל vježbati, upoznati se sa

- להתרגל naviknuti se na

- תרגל izvorno značenje "učiti hodati" u Hošea 11,3, sada znači "vježbati, uvježbavati"

- רגיל - obično, zajedničko, uobičajeno, ali i iskusni, uvježbani (kao u molitvi prije *Musafa* na Roš hašanu i Jom kipur - זקן ורגיל - "molitve iskusnog starca".

Zvijezda Rigel također je svoje ime dobila od toga- preko arapskog *rijl* - budući je ona noga Orionu. ■

Rabbi Pinchas Winston:

Šabos: Dan za podučavanje neovisnosti

Sjećaj se dana šabata da ga posvetiš.
(Šemos 20,8)

Sve ove godine koje pišem jedva da sam nešto napisao o šabosu. Bavio sam se bezbrojnim drugim temama, ali rijetko šabosom. Stoga je sada dobra prilika da progovorim o tako važnoj temi.

Zapravo, šabos se po prvi puta pojavljuje dvije paraše unatrag:

Pa im reče, "Ovo je što je B-g rekao, 'Sutra je dan odmora, sveti šabos B-gu. Pecite što god želite ispeći, i kuhajte što god poželite skuhati, a sve ostalo ostavite da stoji do jutra.'" (Šemos 16,23)

Ovo je vrlo široka tema. To je i izuzetno važna *micva*. Šabos je od tolike važnosti za život prema Tori da medraš kaže da pravilno održavanje šabosa vrijedi jednako kao i držanje čitave Tore (Šemos Raba 25,12). On je jedna od onih kolektivnih *micvos* koje sjedinjuju sva pojedinačna načela sadržana u ostalim *micvos*.

Neki su razlozi posve očiti. Privređivanje sredstava za život jedna je od najvećih briga koje čovjek ima u životu, posebno kada ima obitelj za koju mora brinuti. Veliki je čin odanosti kada se čovjek suzdrži od privređivanja za život zbog toga što je B-g tako rekao. To je veliki izraz povjerenja kada čovjek tako čini vjerujući da će sve ispasti dobro makar ulaže manje vremena u privređivanje. Šabos, stoga, dokazuje nivo odnosa kojeg čovjek ima s B-gom.

Vrlo važan uvid u razumijevanje šabosa dolazi iz Talmuda, mada ga se rijetko koristi:

Rav Jehuda reče u ime Rava: "Da je Židovski narod držao prvi šabos, niti jedan narod, ni jezik ne bi mogao vladati nad njima. Rečeno je, 'I dogodi se na sedmi dan, da neki od naroda izađoše da skupljaju'" (Šemos 16,27), a iz toga slijedi redak, "Tada dođe Amalek'..." (Šemos 17,8). (Šabos 118b).

Ovo je zanimljivo. Talmud govori kao da se napad Amaleka zbog

toga što su Židovi prekršili prvi šabos time što su izišli u polje kako bi sakupili manu. Jedini je problem to što Raši ne tumači tako taj redak:

Amalek dođe, itd.: [B-g] je smjestio ovaj odlomak uz ovaj redak, ["Da li je B-g među nama ili nije?"] ukazujući, "Ja sam uvijek među vama, i [ja sam] uvijek pripravan za sve što vam je nužna, no vi pitate, 'Da li je B-g među nama ili nije?' Doista, pas će doći i ugristi vas, a vi ćete povikati k Meni, i [tada] ćete znati gdje sam." (Raši, Šemos 17,8)

Prema Rašijevom tumačenju, napad Amaleka bio je rezultat Židovske sumnje u B-žansku Providnost. Ostali su bez vode pa ih je zahvatila panika, i zapitali su se da li je B-g uopće bio među njima. Kao što ime "Amalek" prema gematriji nagovještava ("Amalek" je isto što i "sufek," hebrejska riječ za "sumnju"), Amalek je rezultat dovođenja u pitanje B-žanske Providnosti, a ne kršenje šabosa.

Odgovor, naravno, glasi da su kršenje šabosa i dovođenje u pitanje B-žanske Providnosti jedna te ista pogreška. Čovjek koji krši šabos čini to zbog toga što ima problema s *Hašgoha pratis* – B-žanskom Providnošću. Do one mjere do koje ne vjeruje u B-žansku Providnost, do te će mjere biti u stanju da krši šabos.

Poanta je malo uzvišenija nego što se čini na prvi pogled. Na jednoj razini ona se odnosi na čovjekov osjećaj za B-žju svemoć i sveznanje. Onaj koji vjeruje da je B-g posvuda i da vidi sve bojao bi se prekršiti šabos, čak i ako mu je šabos teško držati.

Na dubljoj razini to ima veze sa stvarnim "osjećajem" B-žanske Prisutnosti u životu, osjećajem kao da B-g stvarno boravi u toj osobi. Taj je osjećaj ono što čovjeku omogućava da postane "jedno" sa šabosom do te mjere da kršenje šabosa bude jednako tako i nanošenje štete i samom sebi.

To je poput molitve. Vidjet ćete da se neki ljudi mole vrlo polako dok se drugi mole vrlo brzo. Savjet: Čuvajte se *minjana* u kojima većina ljudi nosi tenisice za trčanje, a *gabaj* ima startni pištolj. Samo se šalim, mada iskreno rečeno, neki *minjani* bi se bez problema mogli natjecati na Olimpijadi.

Postoje različita mišljenja u vezi brzine kojom se čovjek treba moliti, mada se svi slažu da molitva zahtijeva najveću moguću mjeru usredotočenja i koncentracije. Ona se naziva "službom srca" upravo iz tog razloga.

Točka na kojoj se razilazimo je, koji je najbolji način da postignemo i održimo takvu usredotočenost i koncentraciju. Neki smatraju da je nužno moliti se polako i povećavati koncentraciju, dok drugi smatraju da se pojam "Židov lualica, Židov koji luta" odnosi na um onoga koji se moli polagano. Osoba treba paziti da prilikom određivanja koje će mišljenje slijediti ne bude njegov ili njezin *jecer hara* – zli nagon – onaj koji će imati zadnju riječ u vezi toga.

Kada su jednog čovjeka upitali zašto toliko vremena provodi na svojoj *šmone esre*, on im je dao inspirativan odgovor. Rekao je nešto ovako:

Prvo mi treba malo vremena da postignem koncentraciju. Meni je važno da u svoju *tefilu* budem emotivno uključen isto koliko i intelektualno. Ne uspijevam to uvijek postići, no kada uspijem, ima malo toga u životu što ima toliku milinu, barem meni. Nije to samo razlika između izgovaranja riječi i iskrenog htijenja onoga što se govori. To je razlika između samo htijenja tih riječi i toga da ih osjećam u svakom djeliću svog tijela. Kada se to dogodi tada doživim nešto nevjerovatno. Osjećaj kao da razgovaram s B-gom, ne s kilometarske udaljenosti, već kao da je On upravo ovdje samnom,

nastavak na stranici 16

(nastavak s 15. stranice) **Rabbi Pinchas Winston** **Šabos: Dan za podučavanje neovisnosti**

okružuje me, zadržava se nadamnom. Odjednom kao da je vrijeme stalo i na raspolaganju imam sve vrijeme svijeta za molitvu. . .

I druge sam čuo da to isto kažu. To su ljudi za koje je obaveza molitve više nalik prilici da budu u B-žjoj Prisutnosti. Njima nije potrebno da dođu Veliki blagdani pa da ih to potakne da posegnu za najboljim u svojoj duhovnosti. Sve što im je potrebno je dobar *minjan*.

Šehinu je umnogome lakše doživjeti na *šabos*. *Tefila* traži da čovjek bude na jednom mjestu i radi potpuno u svojoj unutrašnjosti. Neki se ljudi nešto malo kreću, čak i pomalo "plešu", kako bi se povezali s doživljajem molitve. Međutim, to je u najvećoj mjeri kontemplativan doživljaj s kojim većina ljudi nema puno iskustva.

Šabos je uvelike iskustveni doživljaj. On u isto vrijeme govori umu i srcu. Posljednje što sam čuo je da *šabos* ostaje alat broj jedan za dopiranje do ljudi, koji je u vrijednosti judaizma uvjerio više početnika od bilo kojeg seminara koji je ikada održan. Kada se *šabosu* pristupi iskreno, on govori tijelu i duši, "hrani" svako od njih onime što ono najviše voli.

Da se, međutim, ovdje malo zauzstavim, to je poput slušanja muzike dok se pripremamo za proročku viziju, no bez da do nje dođe. Proroci su znali slušati muziku da se dovedu u stanje svijesti u kojem će primiti proročanstvo, no to je imalo smisla samo ukoliko je rezultat toga bio da su primili proročanstvo. Isto tako, *Oneg šabos*, ili užitek *šabosa*, ima smisla samo ukoliko nas dovodi u stanje uma s kojim ćemo svuda oko sebe osjetiti *Šehinu*. To je ono što uistinu znači "držati" *šabos*.

Iz tog razloga se *šabos* povezuje s manom. Prema tradiciji, B-žji je čin posvećenja *šabosa* na kraju tjedna Stvaranja bio to da Židovima mana neće u pustinji padati na *šabos*, 2448 godina kasnije. Umjesto toga, Židovski je narod morao sakupiti i

pripremiti svoju porciju za *šabos* u petak.

Da bismo se toga prisjetili mi koristimo po dvije *hale* za svaki *seuda*, za svaki subotnji obrok, uspomenu na dvostruku porciju mane koja je Židovima padala na *erev šabos* u vrijeme Mošea Rabenu. Mi stavimo nešto pod *halu* i nešto nad *halu* da nas podsjeti da je to način na koji je padala mana, ugrađena između dva sloja zaštite Nebeske rose.

To je osnovno tumačenje. Dublje tumačenje je da rosa predstavlja dva nivoa sveobuhvatne *Hašgoha pratis*, B-žanske Providnosti, koje je Židovski narod trebao uživati, i imao bi je, da u to nisu posumnjali. Evo što je B-g rekao:

"Ja sam uvijek među vama, i [Ja sam] uvijek pripravan za sve što vam je nužno, ali vi pitate, "Je li B-g među nama ili nije?"

Mana se, naravno, povezuje s *parnasom*, privređivanjem za život. Zbog toga je se i naziva "novac," - (na engl: money, čita se *mani*) što na hebrejskom znači "moja mana." Samo se šalim. No zaista je zanimljivo s perspektive B-žanske Providnosti. Problem broj jedan koji se zna ispriječiti na putu obdržavanja *šabosa* je privređivanje za život. Jednako tako, pitanje broj jedan koje se zna uplesti u naš odnos s B-gom je pitanje sredstava za život, kao što Tora kaže:

Pazite da ne zaboravite B-ga, svoog B-ga . . . pa kažete sebi, "Moja snaga i sila ruke moje prikupile su mi ovo bogatstvo." (Devarim 8,1.18.)

To je bio test mane. Židovskom je narodu bilo rečeno da na *šabos* ne ide tražiti manu, što djeluje kao da je to čisto pitanje ne kršenja *šabosa*. Međutim, da je B-g to želio On je mogao načiniti da mana bude dostupna na način koji ne bi kršio *šabos*.

Ali nije. To nije bilo samo zbog jednostavnog držanja i poštivanja *šabosa*. Bilo je to i zbog poruke *šabosa*, koja ostaje važeća čak i u ovako

podmaklom stadiju povijesti:

"Ja sam uvijek među vama, i [Ja sam] uvijek pripravan za sve što vam je nužno."

Neovisnost je fantastična stvar kada služi kako bi olakšala dovršenje svrhe stvaranja. Ona ima smisla onda kada dopušta ljudima da postanu bolje sredstvo za otkrivenje B-žanske Providnosti, svrhe života i temelja nagrade u Svijetu koji će doći. Ona je potpuno destruktivna kada njen ishod bude sasvim suprotan, kao što je to bilo toliko puta u povijesti.

Židovski tjedan je savršena ravnoteža šest radnih dana i jednog dana odmora. Mi imamo, nazovimo to tako, šest dana neovisnosti da se koristimo svojim bogomdanim sposobnostima i okolnostima koje je B-g stvorio da bismo uspješno privredili za svagdašnji kruh. Međutim, sedmog dana mi "se izgovorimo" potpuno se prepuštajući B-žjoj volji i suzdržavajući se da se služimo svojom silom i snagom svoje ruke kako bismo se pobrinuli za sebe.

Drugim riječima, mi šest dana u tjednu nastojimo i stvaramo svijet u koji možemo pozvati B-ga. Sedmog dana mi B-gu dopuštamo da bude "domaćin" što On uistinu i jest, tako da mi možemo biti "gosti" što zapravo i jesmo. Na *šabos* mi si dopuštamo da uđemo u svijet *Šehine* tako da možemo očuvati i osnažiti svoj odnos s B-gom.

Kada to učinimo, mi se nikada ne moramo pitati odakle će doći naša slijedeća čaša vode. Mi se nikada ne moramo pitati, "Je li B-g s nama ili nije?" I svakako se ne moramo brinuti o tome da će nas podčiniti bilo koji drugi narod na svijetu.

Rabbi Dr. Nissan Mindel:

Moja molitva (As For Me... My Prayer)

(MOLITVA „TACHNUN“ - ZAKLINJANJE - SVAKODNEVNE MOLITVE POKAJNICE, nastavak)

PSALM 25

Davidov Psalm: Tebi O B-že ja uspinjem svoju dušu. Moj B-že, u Tebe vjerujem, neka ne budem posramljen; neka se moji neprijatelji ne raduju nadamnom. I svatko tko polaže svoju nadu u Tebe neka ne bude posramljen; neka se srame oni koji su bili zavedeni bez razloga. Učini mi poznate Tvoje puteve, B-že, nauči me Tvoje puteve. Vodi me u Tvojim istini i nauči me, jer Ti si B-g mojeg spasenja, u sve moje dane u Tebe sam položio svoju nadu. Sjeti se svojih milosti, B-že, i Tvoje dobrohotnosti, jer Ti si Vječni. Zaboravi grijeha moje mladosti i mog buntovništva; nego se sjeti radi mene djela koja zavrjeđuju Tvoju milosrdnost, radi Tvoje dobrote, B-že.

Dobar je i pravedan B-g, zato grijешnike izvodi na pravi put. Ponizne vodi pravično, i ponizne uči Njegove puteve. Svi su putevi B-ga ljubaznost i istina, za one koji čuvaju Njegov Zavjet i pravila.

Radi Tvog Imena, O B-že, oprosti moj grijeh jer je veliki. Tko god je čovjek koji se boji B-ga, B-g će mu pokazati koji put izabrati. Njegova će duša počivati u dobroti i njegovi će potomci naslijediti zemlju. Tajna B-ga je za one koji se Njega boje i Njegov je Zavjet da ih nauči. Moje su oči neprekidno okrenute prema B-gu jer On će spriječiti da upadnem u zamku.

Osvrni se na mene i pokaži mi naklonost jer sam sam i žalostan. Velika je bol u mojoj duši, oslobodi me mojih nevolja. Vidi moje boli i moju muku, i oprosti mi sve grijeha. Vidi koliko su brojni moji neprijatelji i oni me mrze ubilačkom mržnjom. Zaštiti moju dušu i spasi me; neka ne budem posramljen, jer ja se sklanjam k Tebi. Savršena će me nevinost i pravednost zaštititi, jer moja je nada u Tebe. Spasi Izrael, O B-že, od svih nesreća.“

Prema Nusach Ari i Nusach Sfarad, nakon Trinaest Atributa B-žanske Milosti slijedi Psalm 25 - „Tebi, O B-že, ja uspinjem svoju dušu.“ Ovom Psalmu prethodi kratka ispovijed:

„O Milosrdni i Milostivi Jedan, mi smo grijeshili prema Tebi; imaj milosti prema nama i spasi nas.“

U Jutarnjoj Molitvi ovaj se Psalm izgovara pognute glave naslonjene na desnu ruku jer je na lijevoj ruci *tefilin*. U Popodnevnoj molitvi lice sa spušta na lijevu ruku. Radi načina na koji držimo (tijelo) glavu dok molimo molitva se zove *Nefilat apajim* - „Spuštanje lica“, položaj kojim se izražava duboka, predana

molitva. Na taj način su se molili Moše i Aharon. Molitva *Nefilat apajim* se moli i na sjećanje na *Bet Hamikdash* jer su u to vrijeme vjernici moleći se padali ničice.

Čuveni tumač TORE Rabi Bahja tumačio je da „padanje ničice“ odnosno „spuštanje lica prema dolje“ ima tri značenja; (1) izražava strahopoštovanje i obožavanje u prisutnosti *Shehine*, (2) izražava pokajanje i skrušenost, (3) simbolizira potpunu potčinjenost B-gu - skromnog povlačenja i samo-žrtvovanja; kao da su sva čula i svi osjećaji zatamljeni. U tom stanju osoba se potpuno podvrgava B-gu i nudi svoj život radi grijeha kojeg je počinila. Zaista, ima grijeha poput *chilul Hašem* - „prljanja B-žjeg Imena“ za kojeg nema oprosta osim kroz smrt. No, B-g prihvaća spremnost za samo-žrtvovanje za učinjeno nedjelo i **oprašta sve grijeha** pa i one koje bi trebalo okajati samo smrću.

nastavak na stranici 18

(nastavak s 17. stranice) **Rabbi Dr. Nissan Mindel: Moja molitva (As For Me... My Prayer)**

Zohar i Ari Hakadoš naglašavaju važnost ove **kavana** (namjere). Molitva *Nefilat apajim* doslovno izražava spremnost pojedinca da da svoju dušu radi posvećenja B-žjeg Imena kao pokajanje za počinjeni grijeh.

U Zoharu piše: „Nakon što je izgovorio **molitvu** (*Šemone Esre*) i priznao sve grijeha (*Ašamnu*) treba sebe doživjeti kao da svoj život nudi Njegovom G-spodaru, govoreći s ljubavlju: „Tebi, O B-že ja podižem svoju dušu...“ i B-g će, također s ljubavlju, smatrati kao da je On zaista od njega uzeo dušu. Zato on treba „pasti na svoje lice, / pasti ničice“ kao što mrtva osoba pada na tlo.

Jer postoje grijesi koje samo smrt iskupljuje i sada će se smatrati kao da je B-g uzeo njegovu dušu koju je on spremno ponudio B-gu. U tom su trenutku njemu oprosteni grijesi.

Psalm 25 je „alfabetški“ psalm. Svaki stih započinje slovom hebrejskog alfabeta. Po sadržaju i mislima je sličan molitvi Trinaest Atributa Milosti na koju se nastavlja.

Kralj David, omiljen pjevač Izraela, u ovom Psalmu zaziva B-žju beskonačnu milost i dobrohotnu pravednost (*redak 6*). On kaže da je „B-g dobar i pravedan“ (*redak 8*) i da su „svi B-žji putevi dobrohotnost i istina.“ (*redak 10*). Izražavajući vjeru u B-ga (*redak 2*) Kralj David usrdno moli za razumijevanje B-žjih puteva: „Učini mi, O B-že, poznate Tvoje puteve.“ . Učini mi poznate Tvoje puteve, Hašem, nauči me Tvoje puteve. Vodi me u Tvojim istini...“ (*retci 4 i 5*). Ali Kralj David zna da samo poniznošću i strahom

od B-ga, izvršavanjem B-žjih zapovijedi mogu se spoznati neka skrivena znanja B-ga: „Tko je taj čovjek koji se boji B-ga? Njega će On voditi na način na koji će On izabrati.“ Njegova će duša biti smirena i njegovo će sjeme naseljavati zemlju. Tajna B-ga je otkrivena onima koji Ga se boje i On će njima otkriti Njegov Zavjet (*retci 12-14*).

U ovom Psalmu Kralj David izražava iskrene osjećaje, pokajanje i žudnju duše u svoje i u ime čitavog Izraela. Psalm završava riječima: „Spasi Izrael, O B-že, od svih nesreća.“ Pridodat je još jedan stih: „I On će iskupiti Izrael od svih njegovih grijeha.“

Prema Nusach Aškenaz molitva *Nefilat apajim* se nastavlja odmah nakon *Šemone Esre* i Psalm 6. Psalm 6 se izgovara umjesto Psalm 25. Iza ovog Psalm slijedi kratka „ispovijed“:

„Milostivi i Milosrdni, grijehio sam pred Tobom! Vječni, milosrda pun, smiluj mi se i primi molbe moje“.

PSALM 6

„Vječni, ne kazni me u gnjevu Svom, u jarosti Svojoj me ne pokaraj! Pomiluj me Vječni, jer sam iznemogao, izliječi me, jer su kosti moje ustreptale. Ustreptala je duša moja. A Ti, O Vječni, do kada? Vрати se, Vječni, okrijepi moju dušu, spasi me, zbog Imena Svoga! Jer u smrti nema spominjanja Tvoga, u podzemlju tko Te slavi? Umoran sam od uzdisaja svojih, svake noći natapam krevet svoj, suzom svojom kvasim ležaj svoj. Oslabiše od bola oči moje, ostariše od svih mojih neprijatelja. Uzmaknite od mene svi koji činite bezakonje, jer je čuo Vječni glas moga plača. Čuo je Vječni molitvu moju.- Neka se postide, neka ustreptaju veoma svi dušmani moji, neka se odvrte, neka se postide za čas.“ (*Dr. Šalom M. Freiberg Molitvenik*)

Nakon ovog/ ovih Psalm slijede molitve za ponedjeljak i četvrtak: „dugačka“ *Vehu rachum*, a u druge dane u tjednu molitva *Va'anachnu lo neda*. ■

Odabrala i prevela Jasenka Furst

Haftara za šabat Mišpatim

(Jeremija 34,8 - 34,22 i 33,25 - 33,26)

U ovoj haftari Jeremija opisuje kaznu koja će zadesiti Židove zbog toga što su svoje hebrejske robove zadržavali za robove i nakon šest godina službe – kršeći time zapovijed o kojoj se raspravlja na početku ovoj tjednog čitanja iz Tore.

Kralj Cedekija sklopio je sa svojim narodom sporazum prema kojem će oni otpustiti svoje Židovske robove

nakon šest godina službenja – kao što je zapovijedeno u Tori. Ubrzo nakon toga, Židovi su se prestali držati tog sporazuma i prisiljavali su svoje oslobođene robove da im služe i nadalje. Nato je B-g otposlao Jeremiju s porukom prijevika: "Stoga, ovako kaže Vječni: Niste me poslušali da objavite slobodu, svatko svome bratu i svatko svome susjedu: evo, Ja proglašavam slobodu vama, kaže Vječni, maču, pošastima i gladi, i učinit ću vas pred-

metom užasavanja svim kraljevstvima zemlje." Haftara potom živopisnim riječima opisuje uništenje i opustošenje koje će Židovi iskusiti.

Haftara završava riječima obećanja: "Upravo kao što Ja neću prekinuti svoj savez s danom i noći, i neću poništiti zakone nebesa i zemlje, tako Ja neću odbaciti potomstvo Jakovljevo... Nego ću vratiti njegove zarobljenike (u njihovu zemlju) i smilovat ću im se." ■

"Kao što neću prekinuti svoj savez s danom i noći, tako neću odbaciti potomstvo Jakovljevo... Nego ću vratiti njegove zarobljenike."

Halahlčka satnica (za grad Zagreb)

Datum	Alot Hašahar	Najranije Talit	Nec Hahama	Najkasnije Š'ma	Zman Tefila	Hacot	Minha Gedola	Minha Ketana	Plag Haminha	Šekia	Cet Hahavim
srijeda 10. 2. 2016.	5:37	6:11	7:07	9:39	10:29	12:11	12:36	15:08	16:11	17:14	17:56

Iz medija

500 GODINA VENECIJANSKOG GETA, PRVE TERITORIJALNE SEGREGACIJSKE USTANOVE

Geto je bio mjesto kulture, ali i mjesto tlačenja i smrti

Jutarnji list, 31.1.2016.

Piše: Inoslav Bešker

Izbjeglička kriza izazvana ratom, ali ne ovih dana, nego u prvom desetljeću XVI stoljeća, kumovala je nastanku prvog geta kao teritorijalne segregacijske ustanove, koja ove godine bilježi svoju 500-godišnjicu i u dobru (jer je kojekoji Geto bio i centar židovske kulture i njezine interakcije s okolnim kulturama) i u zlu (jer je poneki Geto bio i mjesto i sredstvo tlačenja Židovâ, a napokon i njihova sustavnog ubijanja, na primjer u Warszawi).

Izbjeglice je tada na sjeveru Italije pokrenuo rat Cambraiske lige, izbio 1508, pa je u Mletke - koji su prethodno rado primali izbjeglice sa sviju strana ako je to pridonosilo trgovini i državnim prihodima - nagrnula i nova množina Židovâ. Bojeći se nerada u nerivozi izazvanoj prenapučenosti i ratnom oskudicom, Senat je 29/III/1516 odlučio da se svi Židovi u Mlecima moraju naseliti na jednom prostoru. Odabran je dio Canareggia, napuštena livnička zona, gdje su pedesetak godina ranije braća Brolo htjela izgraditi rezidenci-

jalnu četvrt sa stanovima za iznajmljivanje, ali su se susjedne župe sv. Jeremije i sv. Hermagorasa (mletački: Marcuola) počupale oko toga koja će od njih odatle sisati desetinu, pa su braća odustala od jalova posla.

Zona je još mnogo ranije prozvana Ghetto (talijanski: Ghetto), po geti - ali ne dokoljenici, poslije i bakandži koju cura "patinaje", nego po olovnom dioksidu koji je "navlačen" na željezni liv kao i geta na nogu, kako bi tako spravljena slitina bila otpornija na pritisak, jer tu su od nje, do XIV stoljeća, lijevane bombe, sred-njevjekovno topničko oružje od kojega baštiniimo naziv bombardiranja.

Žudijski zanat

Dotada je Židova po Mlecima bilo kojegdje, pa spomen na njih čuva i naziv mletačkog otoka Giudecce, jer su tu bili koncentrirani. Po Italiji i Dalmaciji bilo je više gradova gdje su predjeli nosili slično ime, od latinskoga Iudaica (Judejska [čtvrť]), a to početno "j" se u nas još prije dolaska slavenskih izbjeglica pretočilo u "ž". Na pretpostavku da su Židovi opstali u Dalmaciji prije dolaska Slavena upućuje dalmatski

korijen njihova sada hrvatskog etnonima koji je usisan i u hrvatski: *Žudil (prema Iudeus: Judejac), koji je u srednjoj Dalmaciji sačuvan u imenici Žudija i pridjevu žudijski (u Dubrovniku: Žudio, žudioski). I prostor gdje je bila kožarija (štavionica) i tangarija (mastionica) u Splitu zvao se Zueca (Iudaica), jer je to bio žudijski zanat, pa je s tog naslova u XIV stoljeću u splitski općinski proračun uplaćivana dažbina "zueca", kako nalaze Praga i Kečkemet.

Mletački Ghetto nije odmah bio zapečaćeni logor, niti je tako zamišljen, sve dok zloglasni papa Pavao IV, koji se kalio kao veliki inkvizitor i kardinal Giovanni Pietro Carafa, nije 1555 obznanio bulu Cum nimis absurdum kojom je Židovima opozvao sve povlastice i naredio da žive, privređuju i plaćaju danak, zatočeni u predio Rima između Srebrne kule (Torre Argentina) i Oktavijina portika. Taj logor (gdje nisu smjeli imati svoje nekretnine, nego katolicima plaćati preskupu najamninu) Sveta Stolica nazvala je Saraj (Seraglio), ali ga je puk preimenovao u Ghetto, po mletačkom Ghetu, koji je potom također bio zatvoren zidovima.

Foto: Sinagoga u getu

Splitski Get

Tada je vjerojatno bio zatvoren i splitski Get, koji se ne spominje prije 1541, iako se sinagoge u Splitu spominju i mnogo ranije (Kečkemet pretpostavlja kontinuitet židovske nastanjenosti u Splitu od Salone do prodaje Dalmacije Mlecima). Tako je i splitski Get imao kontrolirani prilaz, kroz Žudijski prolaz (u XX stoljeću "preveden" u Židovski prolaz) iz Bosanske ulice, providur Alvise Foscari izvješćuje 1780 da su splitski Židovi, njih 18 obitelji, "dulje od stoljeća" stanovali gdje su htjeli, "izmiješani s kršćanima", pa ih je dao ponovo zatvoriti u Get, potrošivši na to 119 cekina i 8,15 lira. Već 1806 je francuski generalni guverner Marmont otvorio splitski Get, što su Francuzi u Veneziji učinili još ranije (u Rimu je tek bl. Pio IX naredio rušenje zida oko Ghetta 1848).

Rušenje zidova nije značilo raseljavanje niti jednog geta. U njemu je, kao magnet, ostajala sinagoga (u Splitu jedna, zajednička za sefarde Ponentine i Levantine, te za Tudeške aškenaze, malobrojne sve do dolaska Austrije - ali dotad je sva zajednica poprimila ponentinski žargon i način pisanja; u Rimu pet "škola" sve dok nije sagrađena Velika sinagoga; u

Iz medija

500 GODINA VENECIJANSKOG GETA, PRVE TERITORIJALNE SEGREGACIJSKE USTANOVE

Mlecima također pet od kojih su dvije još aktivne). Ona je magnet i danas, barem za one sredine gdje se još može sabrati minjan (kvorum od deset vjernika, nužan za pravovaljanu zajedničku molitvu), ako prvo holokaust, pa onda eventualno i alija, nisu razagnali te naše prethodnike u hrvatskoj domovini.

Gdjegod bio konstituiran, kakogod bio organiziran, kolikogod bio izoliran - geto je vazda bio i vjerska, i jezična, i inako kulturalna, ali i ekonomska zajednica. Njezinu ekonomsku strukturu diktirale su zabrane, daleko jače nego stremljenja samih Židovâ.

Rado se zaboravlja da je u kršćanskoj Evropi Židovima bio dopušten oskudan broj zanata, obično onih koji su bili povezani sa smradom (poput štavljenja koža) ili sa siromaštvom (skupljanje, krpanje i prodaja stare odjeće). Bila im je dopuštena i trgovina, ne iz dobrote, kako bi imali od čega preživjeti, nego iz interesa: računalo se na njihove veze sa sunarodnjacima po drugim trgovinskim centrima, pa stoga s dotokom robe koja je mogla biti carinjena i osigurati приход novca u erar. Nisu smjeli posjedovati nekretnine, logično je da su eventualan profit taložili u gotovini (s kojom se lakše bježalo kad bi zagustilo, a zagustilo bi počešće). Logično je da tu gotovinu nisu mogli investirati u druge poslove osim novčarskih, što im se vraćalo kao bumerang u kolektivnom imaginariju, jer su zbog njih izlazili katkad i na zao glas, kao cijeje, lihvari i slično. Paradigmatski lik je Shylock u Shakespeareovu Mletačkom trgovcu, gdje eng-

leski genij ne propušta gorljivim monologom osuditi rasističke predrasude. U našoj literaturi vrijedan je spomena Sadi Žudio u Dundu Maroju, koga Držić ipak ne profilira nego ga donosi kao kari-katuru, u skladu s rasističkim stereotipa svoga doba i našeg podneblja (Hrvatske i šire, da se poslužimo terminologijom hrvatske diplomacije). Kad se prisjetimo kako je francuski kralj Philippe Lijepi prvo izmuzao silan novac od templara (dakle ne od Židovâ, nego od kršćanskih redovnika), a zatim ih, da ne bi morao vratiti što je uzajmio, ocrnio, progonio, pobio, spalio i opljačkao - lako je zamisliti da su ini dužnici bili kivni na svoje vjerovnike židovske novčare, jamačno ne manje od Udruge "Franak" na bankare.

Kreiranje geta, izgradnja barijere, vazda je značilo zalag uzajamnom nepovjerenju, sumnjičenju "drugoga", drukčijega, utoliko dublje ukoliko je bio manje prisutan, vidljiv - i stoga izloženiji paranočnim objedama.

Povod za pogrom

Histerične izmišljotine da Židovi krađu i kolju kršćansku djecu pa njihovom krvlju maste svoje dveri za Pesah, poslušila je više puta kao povod za pogrom. Da ne zaboravimo: pogromaška atmosfera linča (kojoj smo i sada svjedoci spram izbjeglica u Evropu) ne mora se nužno usmjeriti protiv inovjernika, može i protiv pripadnika vlastite kongregacije, pod uvjetom da je dovoljno slabiji: zar bi inače bilo progona "vještica" u tolikom broju i to ne, nota bene, u mračnom sred-njevjekovlju, nego u doba

novog bogaćenja, koje se s jedne strane iskazalo kroz bogate oblike baroka, a s druge u lomačama na kojima su sažigane nesretne žene a i neoprezni muškarci neskloni jednoumlju, poput Giordana Bruna?

Nasrtaji na Židove nudili su i dodatnu motivaciju: moguću prigodu za pljačku, "opravdanu" mržnjom zbog "kolektivne krivice", naravno "protiv Boga", utoliko dražega ukoliko je mogao biti zlorabljen kao "plemenito pokriće" za podmukao, kukavički čin. Tako su u Bartolomejskoj noći glavom i imutkom platili i kalvinistički hugenoti, dakle i Francuzi i kršćani (na "drugi način"). Kamoli ne bi Židovi, onda...

Paradoksalno, geto je u tom slučaju mogao biti i svojevrsna zaštita, osobito u onim slučajevima gdje za pogrom bila zainteresirana rulja, ali ne i država, koja je znala kolike koristi ima od te propulzivne a nemilosrdno cijedene manjine, pomno nadzirane u getu.

Od sumraka do jutra

Koliko je posrijedi bila korist a ne vjera pokazuje i podatak da je stanovnicima geta u načelu bilo zabranjeno izlaziti izvan svoga koncentracionog logora ante litteram od sumraka do jutra - ali ta zabrana nije vriedila za liječnike. Židovska medicina bila je na dobru

glasu, a i kršćanima je bilo draže malo odgoditi odlazak u Očevu kuću, pa i uz pomoć židovskih znalaca, nego požuriti u grob uz pomoć pravovjernog nevježe.

Geto je bio i ostao sinonim za segregaciju, za prisilno odvajanje, ali prisila nije uvijek morala biti izvanjska, niti fizička. Prisila zna biti ekonomska: i u naše dane vidimo kako se naseljenici koncentriraju u bjednijim četvrtima, gdje je stanovanje lošije i jeftinije, kako se okupljaju oko željezničkih stanica koje nikada nisu bile sinonim moralne izvrsnosti, ali su pogodan punkt za doček informacija iz primarne domovine; u bizantskom Carigradu su i Mlečani i Genovljani boravili u svojim "getima" i radi lakše samoobrane; u antičkoj Salonici je židovska četvrt 15 stoljeća ranije bila ispred Istočnih vrata, Gospino prasketište na solinskom Otoku vjerojatno je i spomen na punkt kuda je kršćanstvo dospjelo u Dalmaciju, prvo među Židove.

Prisila je, dakle, mogla biti i vanjska i unutrašnja, i fizička i psihička, i ekonomska i kulturalna - ali vazda neka vrsta prisile jest, bez obzira na to je li zid (ili bodljikava žica) oko geta u prostoru ili oko geta u svijesti.

Pišući Mileni Jesenskoj da je praški geto razoren, ali da traje osjećaj moralne getoiziranosti njegovih stanovnika, Franz Kafka komentira: "Stari nezdravi židovski grad u nama stvarniji je od novoga i higijenskog grada oko nas. Iako posve budni, hodamo u snu: mi smo sablasti prošlih vremena." ■

Iz medija

DAN SJEĆANJA NA HOLOKAUST

Varaždinski antifašisti u "Vlaku sjećanja za Auschwitz"

evaraždin, 27.1.2016.

"Ne ponovilo se više" uzrečica je kojom se mlade želi upozoriti na zlo koje je pred 70-ak godina haralo Zemljom i gdje su Židovi stradali na najgori mogući način. Svaka žrtva nije bila Židov, ali je svaki Židov bio žrtva, smatra prof. Milivoj Dretar koji se već više od deset godina bavi problematikom holokausta u Hrvatskoj i Europi.

- U tom svirepom uništenju jednog cijelog naroda uopće se nije posvećivala ni trunka pažnje prema djeci, ženama, starijima ili bolesnima - svaka je osoba židovskog podrijetla trebala biti iskorištena i u tome je ustaški režim zaista odigrao značajnu ulogu. Vrlo brzo po preuzimanju vlasti,

ustaški je teror poprimio nezapamćen karakter kada je započelo s progonom "nepoćudnih" Srba, Roma, Židova, komunista, ali i svih drugih koji se nisu uklapali u Hitlerov novi poređak - podsjeća Dretar.

Stoga se, dodaje, danas u školama uči o uzrocima, tijeku i posljedicama Drugog svjetskog rata i učenicima je to prilično zanimljivo gradivo. No još se uvijek premalo pažnje pridaje temama poput stradanja civilnog stanovništva i sudbini malih ljudi.

- Kada dođe na red tema holokaust i zločini protiv čovječnosti, vrlo je teško to pojasniti u 15-ak minuta na jednom školskom satu. Stoga bi se u edukaciju o holokaustu trebali uključiti i nastavnici hrvatskog jezika, likovne i

glazbene kulture, vjeronauka, sata razrednika jer je holokaust toliko kompleksni pojam da ga uistinu može proučavati na više nastavnih predmeta - ustvrdio je Dretar.

Inače, svake se godine ovaj datum posebno obilježi u Osnovnoj školi "Petar Zrinski" Jalžabet, a ove će se prikazati film 'Povratak posljednjeg' koji govori o sudbini Olega Mandića iz Opatije.

Zanimljivo, Mandić nije bio Židov, ali su članovi njegove obitelji bili uključeni u Narodnooslobodilački pokret, stoga su odvedeni u logor.

- Dana 27. siječnja 1945. Crvena armija je ušla u prostor logora Auschwitz i oslobodila preostale logoraše i to je dan

koji se obilježava kao Dan holokausta. A upravo je danas vremešni i uvijek dobro raspoložen Oleg bio posljednji živući koji je izašao iz Auschwitza. Oleg i danas sudjeluje u edukaciji mladih, posjećuje škole i govori o svojoj sudbini - naglasio je Dretar.

Godinama suorganizira "Vlak sjećanja za Auschwitz" te će ove godine Varaždinsku županiju u tom projektu predstavljati gimnazijalac Mislav Mraz i prof. Milivoj Dretar. ■

SHVATILA JE DA JE UNUKA ČUDOVIŠTA

'Moj djed je bio sadist iz Schindlerove liste'

Dnevnik.hr, 30.1.2016.

Jennifer Teege imala je težak život - majka ju je ostavila kod časnih sestara kada je imala samo četiri tjedna, a njezin biološki otac bio je Nigerijac pa je Jennifer bila jedino tamno-putno dijete

Ipak, najgora istina koju je Jennifer saznala došla je godinama kasnije kada je u Hamburgu kupila knjigu na čijoj je naslovnici bila crno-bijela fotografija žene i naslov 'Trebala bih voljeti svog oca, zar ne?'

Jennifer Teege je, čitajući knjigu, otkrila strašnu obiteljsku tajnu: žena na naslovnici bila je njezina biološka majka,

a njezin je otac, dakle djed od Jennifer, nitko drugi nego Amon Goeth, nacistički komandant, koji je vodio koncentracijski logor u Poljskoj. Mnogi će se sjetiti sadističkog lika Amona Goetha kojeg je u filmu Schindlerova lista utjelovio Ralph Finnes.

Jennifer, crnkinja koja je studirala u Izraelu i imala mnoge prijatelje kojima su članovi obitelji preživjeli holokaust, odjednom je shvatila da je unuka čudovišta. Da je u krvnoj vezi s čovjekom koji je odgovoran za smrt 8000 Židova.

'Pogledala sam se u ogledalo - vidjela sam bradu Amona Goetha, iste crte između nosa i usta i pomislila sam: Imam li

još nešto njegovo u sebi?', upitala se.

Nakon borbe s depresijom i otkrićem koje ju je duboko

potreslo, Jennifer je napisala knjigu: 'Moj djed bi me ubio: Crnkinja otkriva nacističku obiteljsku povijest'.

Njezina majka, s kojom je imala povremeni kontakt, nikada joj nije rekla za nacističku povijest obitelji jer je mislila da će tako biti bolje za nju. Baka, Ruth Irene Goeth, prvo je bila Amonova ljubavnica koja je s njime živjela u koncentracijskom logoru u Poljskoj. Ubila

se 1983. godine.

'Nitko u poslijeratnoj Njemačkoj nije pričao o onome što se dogodilo Židovima. Istrijebljeni su poput dinosaura. Moja majka bila je uvjeren da je djed ubijao Židove zato jer šire zarazne bolesti. To su joj govorili', kaže Jennifer koja za sebe kaže da je žena s dva života - u jednom je majka i učiteljica a u drugome unuka Amona Goetha, piše CNN. ■